

ANTIWORK HAREKETİ’NİN DOĞASINI ANLAMAYA ÇALIŞMAK

İrem DEMİRKAYA
Bağımsız Araştırmacı, Türkiye
iremdemirkaya@outlook.com
https://orcid.org/0000-0002-9221-2021

“Senin adın Rosetta. Benim adım Rosetta.
Bir işin var. Bir işim var.
Bir arkadaşın var. Bir arkadaşım var.
Normal bir hayatın var. Normal bir hayatım var.”
Rosetta/Dardenne Kardeşler

“Ne iş yaparsınız?
İş yapmam ben; aylakım.”
Aylak Adam/Yusuf Atılğan

Atıf	Demirkaya, İ. (2022). Antiwork Hareketi’nin Doğasını Anlamaya Çalışmak, Yeni Medya Elektronik Dergisi, 6 (2), 145-161
-------------	---

ÖZ

Birey doğduğu andan itibaren belirli “gerçekliklere” doğmaktadır. Bu gerçekliklerin yanında belirli kurumlar ve “devletin ideolojik aygıtları” olarak da nitelendirebileceğimiz belirli aygıtlar bireyi sarmaktadır. Aile, okul, iş, sosyal yaşam ve kitle iletişim araçları tarafından sarılan birey zaman zaman, açık ve/veya örtük biçimlerde mevcutları yıkmak, döngüden çıkmak için çeşitli yollar aramaktadır. Bu çalışma bu çıkış yollarından birini anlama gayreti nedeniyle ortaya çıkmıştır. Koşuşturma kültürü, uydurulmuş ihtiyaçlar ekseninde biçimlenen tüketim kültürü, kapitalizm ve onun “yeni” formu dijital kapitalizmle beraber birey belirli “hapishanelere” hapsedilmiştir. Ve döngü değişiyor gibi görünse de özünde hep aynı kalmaktadır. Bu durum içerisinde birey çoğu kavramın, olgunun, öznenin farkına varmadan, idrak etmeden onu “yaşamaya” ve “gerçekleştirmeye” başlamaktadır. İş, çalışma, kariyer, meslek, emek, gayri maddi emek, sömürü, yabancılaşma, günlük hayat, gündelik hayat ve boş zaman hepimizin hayatının merkezinde olan lâkin tam anlamıyla sınırları belirlenemeyen kavramlardır. Zaten çoğu birbirine karıştırılmakta, birbiri yerine kullanılmaktadır. Tüm bu olgular perspektifinde çalışma, Antiwork Hareketi’ni, bu hareketin ortaya çıkışında açık ve/veya örtük olarak yer alan oluşları, durumları ve eylemleri, hareketin etkilerini birey ve onun hayatındaki kilit özneler perspektifinde etrafıca betimlemeyi ve tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu betimsel ve derleme çalışma sosyal paylaşım sitesi Reddit’te başlayan, COVID-19 Pandemisi sonrası yükselişe geçen, iş karşıtı, yeni nesil işçi hareketleri kapsamında değerlendirilen Antiwork Hareketi’nin doğasını anlamaya ve değerlendirmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çalışma, Emek, Gündelik Hayat, Boş Zaman, Antiwork Hareketi.

TRYING TO UNDERSTAND THE NATURE OF THE ANTIWORK MOVEMENT

ABSTRACT

From the moment an individual is born, they bring certain truths with them. These truths come along with certain institutions/organizations and ideological devices from the government and envelop the individual. While being surrounded by family, education, work, social life and mass media, the individual seeks for various ways to destroy these open implicit forms or get out of this loop. This work

was created due to the effort to understand one of these ways. Consumption culture, capitalism and its new digital platforms which are formed by the hustle culture and fabricated needs puts the individual in certain kinds of “prisons”. And this cycle might look like it is changing and returning to its essence but that is not the case. In this case the individual is starting to live and carry out these concepts, phenomenons and subjects without any self-reflection. Work, study, career, occupation, effort, immaterial effort, exploitation, estrangement, daily life and spare time are concepts that are in the centre of people’s lives but there is no limit. Most of these concepts are mixed up and used interchangeably. From the perspective of all these facts, this study aims to describe and define the Antiwork Movement in detail from the perspective of the individual and key subjects in his life, and the situations and actions that are clearly and/or implicitly involved in the emergence of this movement. This descriptive and aggregate study evaluates and understands the new generations of worker movements from the perspective of these phenomenons. The origin of these movements come from the website Reddit, where after the beginning of COVID-19 a discussion began about the Anti-work Movement.

Keywords: *Work, Labour, Everday Life, Leisure Time, Antiwork*

GİRİŞ

Mücadele, elde etme, rekabet, koşuşturma, direnç ve kazanç gibi temel kavramlar avcı toplayıcı topumdan itibaren bugüne değin bireyin temel öznesi yahut “sorunu” olmuştur. Birey doğar ve kendini bir kurum içerisinde bulur, bireyin karşılaştığı bu ilk kurum; ailedir. Sonrasında birey çeşitli kurumlarla hayatına devam etmektedir. Okul, fabrika, yeni kurulan aile ve kurumların düzenli biçimde yeniden üretimi bir bakıma “modern hayat” dediğimiz süreci oluşturmaktadır.

Modern bireyin gündelik ve günlük hayatına baktığımızda iş ve çalışma kavramlarının çok büyük bir yer kapladığını görürüz. Çalışmak, iş sahibi olmak, “meslek erbabı” olmak bireyin bütünsel gelişimi, kendini ispatı ve ekonomik olarak hayatını idame ettirebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak bir süre sonra mevcut ekonomik düzen kapitalizm ve dijital kapitalizmin de etkileriyle “modern birey” bir döngüye girmeye başlar. Bu döngü kesintisiz bir tekrardan oluşmaktadır. Uyu-uyan-işe git- (belki) sosyalleş-eve gel- uyu- uyan-işe git. Bu durum elbette herkesi kapsamasa da çoğunluk için geçerlidir. Bu döngü yabancılaşma kavramını beraberinde getirmektedir. Birey bir süre sonra yaptığı iş/emek/çalışma/ortaya koyduğu ürün karşılığında bedelini/ücretini/maaşını alsa da sömürüldüğü hissine kapılabilmektedir. Bu sömürü düzeyleri kimi zaman ekonomik dinamiklerle kendini gösterdiği gibi kimi zaman da mobbing, çeşitli baskılar gibi psikolojik dinamiklerle de kendini göstermektedir.

Hemen hemen herkesin diline pelesenk olan, günlük kullanımı yaygın olan ancak sıklıkla birbirine karıştırılan kavramlar vardır. İş, çalışma, kariyer, meslek, gündelik hayat, günlük hayat ve boş zaman kavramları bunlardandır. Bu tarz kavramları toplumun her kesiminden herkes sıklıkla kullanmakta, sıklıkla birbirlerinin yerine kullanmaktadır. Bu kavramların hepsi birbirinden farklı kavramlardır. Birey, bu kavramların tam anlamıyla bilincinde olmadan çoğunlukla da sorgulamadan düzene uyar ve bir bakıma bu kavramları yaşar. İş ve çalışma düzeneği içerisinde bireye bırakılan zaman, boş zaman olarak algılanmaktadır. Açık bir ifadeyle artık boş zaman kavramı; iş dışı zaman olarak kullanılmaktadır. Aslında bu algılama bile günümüz modern bireyinin başat öncülünün “iş” olduğunu bizlere göstermektedir. Yahut mevcut sistem birçok şeyi olduğu gibi bunun da böyle bir gerçeklik olduğunu bireye dayatmaktadır.

Kapitalizmin kendine açtığı yahut kapadığı sınırlar ile hayatına devam eden birey boş zamanını da aslında kapitalizme teslim etmekte ve/veya kapitalizm bireyin boş zamanını mekanizmalarıyla satın almaktadır. Birey günden güne modernleşmekte, “bolluk toplumuna” aidiyet göstermekte, tüketmekte ve yaşamına devam etmektedir. Her şey zıddını doğurduğu gibi bu “bolluk” durumu da zıddını doğurur. Ve yeni “kıtlıklar” meydana getirir. Boş zaman kıtlığı bunlardan bir tanesidir. Çünkü birey bir bakıma o zamanı elde etmek için çalışma eylemini gerçekleştirmeye başlamaktadır. Ve bireyin gündelik ve günlük hayat edimlerinin başat aktörü; iş ve çalışma olmaktadır.

Birey çoğu zaman açık ve/veya örtük biçimlerde bu döngüden çıkmanın yollarını arar. Bu çalışma bu çıkış yollarından birini anlama gayreti nedeniyle ortaya çıkmıştır. 2013 yılında sosyal paylaşım sitesi Reddit’te oluşturulan r/antiwork hareketi 2022 yılına gelindiğinde başka bir boyuta dönüşmüş ve

yükselişe geçmiştir. Bu değişimin birçok sebebi olabileceği gibi COVID-19 pandemisinin etkisi yadsınamayacak ölçüdedir. Salgın hastalıklar bireyleri; yaşam, yaşamın amacı, öncelikler ve değerler konusunda etkileme ve dönüştürme gücüne sahiptir. COVID-19 pandemisiyle iş ve çalışma hayatına olan bakışta da değişiklikler meydana gelmiştir demek yanlış olmayacaktır. Sendikal bir hareket olmayan “eylem” özünde “sanal” bir topluluğa dayanmaktadır. Türkiye’de önemli bir etki alanı bulamayan, bir bakıma anlam kazanmayan yahut şu dönem için gündem olmayan hareket ABD’nin gündeminde önemli bir yer elde etmekte/ işgal etmektedir. Başlangıçta tamamen çalışma kavramının ortadan kaldırılması için oluşturulan topluluk bugüne gelindiğine mevcut işlerine devam ederken sistemi, çalışma şart ve koşullarını özellikle sermayedar/patronları eleştiren üyelere de sahiptir. Hatta durum çoğu zaman hiciv niteliği kazanmakta, kara mizah özellikli paylaşımlar forumda sıklıkla yer almaktadır. Bir bakıma birey için “iç dökme” mekânı vasfı görse de özünde ciddi bir iş karşıtlığı, yeni nesil işçi hareketleri kapsamında değerlendirilmesi gereken bir hareket olduğu aşikârdır. Üyeleri kendilerini başlangıçta “aylaklar” olarak tanımlamaktadır. Üye sayısı günden güne büyük artış göstermektedir.

Bu betimsel ve derleme çalışma bireyin hayatını saran ve hayatının temel öğelerini oluşturan ve onu bir bakıma hayatta tutan; iş, çalışma, meslek ve kariyer kavramlarının özüne inerek bu kavramlar neticesinde ve sistemsiz bozukluklar sebebiyle ortaya çıkan; emek, sömürü, gayri maddi emek ve yabancılaşma olguları ışığında anlamlarından saptırılmış gündelik yaşam, günlük hayat ve boş zaman olguları çerçevesinde Antiwork Hareketini irdelenecektir. Belki de sorun iş ve çalışma eylemlerinden ziyade tamamen mevcut ekonomik düzen olan kapitalizmin ve dijital kapitalizmin; olguları, toplumu, sistemsiz öğeleri ve bireyi şekillendirmesinde yatmaktadır. Bireyler belki de çalışma eyleminin tamamen ortadan kaldırılmasından ziyade şartların iyileştirilmesini içten içe istemektedir. Çalışma, bu hareketin doğasını anlamayı deneyecektir.

ÇALIŞMA EYLEMİ

Çalışma kavramı diğer pek çok kavram gibi birden fazla tanımlamaya sahiptir. Bu tanımlamalar çalışma olgusuna bağlı yaklaşımları da şekillendirmiştir. Tük Dil Kurumu bu kavramı; çalışma işi, emek, mesai, say ve bilimsel, sanatsal amaçlı ürün şeklinde tanımlamaktadır (URL-1). Eski Romalılar ve Yunanlılar çalışma olgusunu “zahmet”, “acı” ve “yorgunluk” şeklinde nitelendirilmektedir (Lordoğlu, vd., 1999: 1). Çalışma kavramı hareketli, devingendir. Toplumsal ve tarihsel süreçte yaşanan her türlü yenilikte değişime hatta dönüşüme uğrar. Çalışma eyleminin değeri ve anlamı; yaşanan ekonomik gelişmeler bağlamında tarihsel süreçte, içerisinde bulunan toplumun değerleri, inançları ve normları tarafından belirlenmektedir. Çalışma eyleminin geçmişi insanlığı varoluşuna kadar uzanmaktadır. Yaşamın devamlılığını sağlayan sosyal bir faaliyet olarak çalışma insan yaşamının en merkezi alanlarından biridir (Tınar, 1996: 3).

Çalışma eylemini ve çalışma biçimlerini etkileyen birden fazla faktör mevcuttur. Bu faktörler; ideolojik, ekonomik, politik, sosyolojik, çevresel, kültürel ve bilimsel olarak sınırlandırılabilir. Bu kavramın tanımlaması da bu yüzden geniştir. Bir başka tanımlamaya göre çalışma; insanın bir varlık şartıdır. Farklı bir ifadeyle onsuz var olamayacağı belirli başlı faktörlerden biridir (Berger, 1961: 213). Sözlük anlamına baktığımızda çalışma; hem bedensel hem de zihinsel çaba ve emek süreci ve bir şey oluşturmak, yapmak, ortaya koymak manalarına gelmektedir (Püsküllüoğlu, 1995: 349).

Çalışma eylemi, nesnel bağlamda gelir elde etme aracı olurken; toplumsal bağlamda saygınlık, statü elde etmeyle beraber sosyolojik ve psikolojik bağlamlardan da önem arz etmektedir. Çalışma kişilere çok yönlü yarar sağlayan araçsallık konumuna sahiptir. Bu çerçevede çalışma düşünsel ve/veya bedensel gücün harcanması karşılığında elde edilen gelirin ötesinde bir olgudur, eylemdir. İnsan hayatında tatmine ulaşma, haz alma, kendini ispat etme bağlamında çalışma kilit bir noktada yer alır. Çalışma insanın neredeyse hayatının tümünü kaplamaktadır. Genellikle, yaşamın diğer alanları ona göre şekillendirilmektedir. Kişi için önemlidir çünkü bireyin toplum içerisindeki statüsünü belirleyen öğedir. Birey çoğunlukla bu eylemle ilişkilendirilir. Çalışma iki uçlu kavramlardan biridir. Bireydeki potansiyelin açığa çıkmasına, gelir elde etmesine, kendini kanıtlanmasına yardımcı olmaktadır. Lakin konuya sistem ve sermayedarlar bağlamında baktığımızda emeğin nasıl kullanıldığı, açık ve/veya gizli bağlamda yapılan sömürü, emeğin gayri maddi biçimi çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Çalışma kişiye

ekonomik bağımsızlık sağlar diğer taraftan mobbing uygulamaları sebebiyle kişinin ruhsal dünyasında ciddi hasarlar meydana gelmesine sebebiyet verebilir. Elbette bu hasarı çalışma eylemi yapmaz ama o eylemin kişilerin elinde farklı biçimlerde kullanımı yapar. Bununla beraber çalışma eylemi, hem bedensel hem de zihinsel olarak tükenmişlik, bitkinlik, yorgunluk gibi olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışma hem olumlu hem de olumsuz yanlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Şu da unutulmamalıdır çalışma gerekli şart ve koşullar sağlandığında emek ve değer göz ardı edilmediğinde insana ruhsal tatmin sağlayan yegâne araçlardan birisidir. Çalışmamak bireyin ruh dünyasında olumsuz etkiler oluşturabilir. Tüm bunların yanında çalışma kavramını salt ücret karşılığında yapılan eylem olarak görmek pek de doğru değildir. Karşılığında para kazanmandan, gelir elde etmeden yapılan nice eylem çalışmadır. Bu açıklamaya verilecek en temel örnekler; ev hanımları, gönüllük faaliyetleri kapsamında çalışanlar, bağımsız olarak üretim gerçekleştirenler ve bambaşka açıdan konuya baktığımızda flanörlerdir.

İŞ, KARIYER VE MESLEK KAVRAMLARI

Türk Dil Kurumu'na göre iş kavramı; “bir sonuç elde etmek bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma”, “bir değer yaratan emek”, “birinden istenen hizmet veya birine verilen görev”, “sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü”, “geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek”, “emek, işçilik, ustalık” biçimlerinde tanımlanmaktadır (URL-2). Buraya tanımlamaların bir kısmı eklenmiştir. Ancak TDK'ya göre iş kavramının tanımı oldukça geniştir. Giddens'a göre iş; zihinsel ve fiziksel çaba harcanması temeline dayanan çalışmadır. Giddens bu durumun bütün kültürlerdeki ekonominin temeli olduğunu iddia etmektedir (Giddens, 2008: 792).

Çalışma kavramının aksine iş kavramı pasif bir kavramdır. Bireyin çalışması doğrultusunda iş aktifleşmektedir. Birey için kilit noktada olan kavramlardan biri iş olgusudur. Ekonomik ve sosyal perspektiften iş oldukça elzem bir olgudur. İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri için gereklidir. Bunun yanında iş olgusunun da sosyal ve statüsel bağlamda etkileri oldukça fazladır.

İş kavramı belli başlı özelliklere sahiptir. Bunlar; iş bir faaliyettir. İş, inşasının; ruhsal, zihinsel ve bedensel gücünün sürekli kullanımını gerektirmektedir. İş kavramının toplumsal boyutu vardır. İş çaba, yük ve zahmet olarak algılanabileceği gibi; sevinç, mutluluk, sevinç kaynağı olarak da algılanabilmektedir. İş mal ve hizmet üretimi sağlamaktadır. Belirli başlı kurallar ve planlar çerçevesinde belirli hedeflere hizmet etmektedir. Bu bağlamda içerisinde yaşanan çevreyi değiştirmektedir. Bireysel ve toplumsal gereksinimlerin giderilmesini sağlamaktadır. Eş zamanlı olarak işi gerçekleştiren bireyin kendisini de değiştirebilen nitelikler taşımaktadır. İş başka bir kişi ve/veya kurumun denetimi ve planlamasında gerçekleştiriliyorsa; maddi ve manevi karşılığı olan bir olgu olarak işten söz edilmektedir (Tınar, 1996: 5-6).

Kariyer olgusuna baktığımızdaysa TDK bu olguyu; “bir meslekte zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlık” şeklinde açıklamaktadır (URL-3). Kariyer kavramı iş kavramıyla sıklıkla karıştırılmaktadır. Latince ve Fransızca kökenli bir sözcüktür. Sözcük anlamı olarak “hareket edilen yol, ya da patika” anlamlarına gelmektedir (Collin, 2006 aktaran: Ünsal 2014). Başka bir tanımlamada kariyer, bireyin yaşamı boyunca üstlendiği iş rollerinin sıralaması biçiminde ifade edilmektedir (Granrose, 1995) Tanımlamalardan da anlayacağımız üzere ikisi birbirinden ayrı kavramlardır. İş, ödeme karşılığında yapılan düzenli bir eylemken; kariyer bundan çok daha geniş bir eylemdir. Bireyin yaşamı boyunca yapmış olduğu birçok işi kapsayabilmektedir. Bununla beraber kariyer, işteki yükselişe de vurgu yapan bir kavramdır. Eğitim ve beceri bağlamında kişinin göstereceği başarı ile bir kademe daha yukarı çıkmasını ifade etmektedir.

Bu saydığımız olgularla karıştırılan ve aynı anlama gelmeyen bir diğer olgu da meslektir. TDK'ya göre meslek; “belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş”, “uğraş”, “öğreti” anlamlarına gelmektedir (URL-4). “Mesleği var ama işi yok” tanımlamasına pek çok kez şahit olunmaktadır. Meslek, iş ve kariyer aynı anlama gelmemektedir. Belirli bir eğitimden sonra kazanılan değer olan meslek eyleme döküldüğünde iş olmaktadır. Kariyer kavramı ve meslek olguları da sıklıkla

birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kariyer bireylerin endüstrileşme ve kapitalizm sonucu bürokratik ve büyük örgütlerde çalışmaya başlamalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan meslek olgusunun endüstrileşme öncesi dönemlerde de var olduğu görülmektedir. Bu çerçevede meslek olgusunun kariyer olgusuna temel hazırlayan bir olgu olduğu söylenebilir (Young ve Collin, 2000).

EMEK VE DİJİTAL EMEK

TDK tarafından; bir işin gerçekleştirilmesi amacıyla feda edilen beden ve kafa gücü biçiminde tanımlanan emek olgusu, uzun ve yorucu, özenli çalışma anlamına da gelmektedir (URL-5). Pek çok teorisyen emek kavramı üzerine yorumlamalar getirmiş, açıklamalar yapmış ve bu kavramın kapsamını genişletmiştir. Emek kavramı konusunda kilit isimlerden biri, Marx'tır. Onu kilit konumda tutan noktaysa emek kavramının tarihsel karakterine yaptığı vurgu ve tarihsel karakterini açıklayan ilk düşünür olmasıdır. Marx'tan evvel geliştirilen emek teorilerine baktığımızda; Hegel emek kavramını düşünsel etkinlikle sınırlandırarak tanımlarken, Kant emek konusunu ele alırken düşünsel etkinlikle bedensel etkinlikleri birbirleriyle uyumsuz etkinlikler olarak gördüğünden birbirinden ayrı tutup bu çerçevede düşünsel etkinliği hep en üstün etkinlik şekli olarak tanımlamıştır. Adam Smith'e baktığımızda onda emek salt değer teorisi bağlamında ele alınıp, sadece bir meta olarak daha açık bir ifadeyle ücretli emek olarak ifade edilmiştir. Marx'ın emek kavramı bu anlatılanlardan farklıdır. O emek kavramını; bireyin kendi kendisini gerçekleştirdiği, bireyin bedensel ve de düşünsel melekeleri olmak üzere bütün yetilerini saran kapsamlı bir faaliyet biçiminde açıklamaktadır (Marx, 2012).

İçinde bulunduğumuz çağda hemen her şeyin dijital bir perspektif kazanmasıyla beraber mevcut kavramlar da dijital bir görünüm ve/veya anlam kazanmaktadır. Bu kavramlardan biri de emek kavramıdır. Günümüzde dijital emek kavramının kullanım alanı giderek yaygınlaşmaktadır. Bu durumun altında yatan pek çok etken vardır. Üretim ve dolaşım olgularının gün geçtikçe dijital bir hal kazanması, dijital teknolojiler ve ağ mantığına göre şekillenmesi, bu olguların alt basamaklarını da şekillendirmektedir. Bu çerçevede emek ürünü metalar dijital hale bürünmekte ve süreç içerisinde emeğin yeniden organizasyonu gerekli kılınmaktadır. Schiller'in (2015:8 vd.) altını çizdiği şekliyle ağ tabanlı üretim araçları günden güne yaygınlaştıkça Marx'ın analizini yaptığı emek süreçlerinin içerisinde yaşanan değişim ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede emek olgusunun yeniden biçimlenişi ve organizasyonu gerçekleşmiştir. Bu durum işbölümü kavramını da yeniden şekillendirmiştir. Bu yeni oluşumlar da dijital emek olgusunu meydana çıkarmaktadır.

Dijital emek İtalyan Otonomistler tarafınca; materyal olmayan emek biçiminde açıklanmaktadır. Dijital emek; kültürel ve enformasyonel içeriğin mülkleştirilmesi olarak tanımlanabilir (Lazzarato, 2005). Dijital emeğin oluşum süreci mevcut sermaye akış modelindeki değişikliklerle ilintilidir. Mevcut modele göre, kullanıcıların içerik üreticilerin karşılığı verilmeyen emekleri; sosyal ağlarda, wiki'lerde, içerik paylaşım sitelerinde, mikrobloglar ve diğer pek çok oluşumda oluşturulan içerikler internet ekonomisinin günümüz kâr ve üretim kaynakları durumundadır (Fuchs, 2010). Dijital emek kavramı çerçevesinde Fuchs ve Sevignani (2013: 237) tarafından ortaya konan playbour kavramı; bireylerin gönüllü bir şekilde nasıl emek ürettiğine ve bu emek türünün yeniden ve yeniden nasıl üretildiğine oyun ve emek kavramlarının birleşmesiyle oluşan playbour olgusuyla örnek vermektedirler. Bu bağlamda dijital emek olgusu karşılığı ödenen veya ödenmeyen emek şeklinde kategorize edilebilmektedir.

Dijital emek dünyasında birey hem üretmekte hem tüketmektedir. Bu atmosferde hem üreten hem de tüketen bireyleri tanımlamak için “ürketici”-“prosumer” kavramı kullanılmaktadır. Dijital ortamda ortaya konan emek olgusu otomatik olarak sömürü olgusunu da doğurmakta ve beslemektedir. Yeni medyanın ekonomi politikası başlığı altında barınan bu olgulardan yola çıkarak yeni medya ekonomi politikası bakımından dört temel noktanın altı çizilmesi gerekmektedir. Bunlar; sahiyiyet, sansür, dışlama ve politik içerik üretimi olarak sınıflandırılmaktadır (Fuchs, 2014: 595-596).

GAYRİ MADDİ EMEK VE BİLGİ İŞÇİSİ

Geleneksel ekonomi için geçerli olan konular, kilit kavramlar, temel dinamikler ve ekonominin yapı taşları dijital ekonomi için de geçerlidir. Geçerli olan bu olgular eş zamanlı olarak tartışmaya çok açık olan olgulardır. İki ekonomi türünde de emek ve değer karşımıza çıkmaktadır. Değer ve emeği iki ayrı

düzende de inşa edenler mevcuttur. Manuel Castells (2016: 61), ağ toplumu ile ilgili kilit bir mevzu olan “Ağ toplumu içerisinde değeri oluşturan nedir? Üretim sistemini ağ toplumunda harekete geçiren nedir?” sorusunu şu şekilde yanıtlar; “Toplumun baskın kurumları neye karar veriyorsa değer o olur. Bundan ötürü dünyayı biçimlendiren küresel kapitalizmse, küresel finans piyasalarında finans varlıklarının değerlendirmesiyle sermaye birikimi üstün değerse, her şart ve koşulda bu değer olacaktır.”

Dijital ekonomide geleneksel ekonomide olduğu gibi emek üretimi devam etmektedir. Ancak yeni ekonomide üretilen emek olgusunda belli başlı değişiklikler vardır. Keyfilik olgusu geleneksel ekonomide emek üretiminde çok az bir orana sahiptir. Oysa yeni ekonomide bireyler işgüçlerini sadece mevcut ekonomik sistem onlara gereksinim duyuyor diye değil, kendini tanıtmaya hevesleri, kültürel üretimin parçası olmaya istekli oldukları, psikolojik ve sosyolojik etkenler sebebiyle de emek üretmektedirler. Böylelikle dijital iş gücü çekici bir hâl almaktadır. Ancak diğer tarafta az ücret ve ağır koşullar altında işçi çalıştırmakta olan dijital medyanın; emek kavramını insafsızca geçicileştirdiğini ve enformasyon sektöründe gittikçe artan bir bozulmaya neden olduğu da yadsınmamalıdır. Dijital ekonomiyi destekleyen yaratıcı, teknik ve kültürel emek fordist üretim tarzı erken sanayiden ziyade sermayenin gelişmesi ve ilerlemesiyle mümkündür. İmalathanelerin sonu gelişmiş ülkelerde, eski işçi sınıfının modasının geçtiğini belirtirken eş zamanlı olarak bilgi mallarının aktif tüketicileri olmakta olan yeni işçi jenerasyonlarını ortaya çıkarmıştır (Terranova, 2015: 346-347).

Emek olgusu gibi gayri maddi emek olgusu da hem dijital hem geleneksel ekonomi için geçerlidir. Bazı farklılıklar olsa da öz burada da aynıdır. Örneğin; Andrew Ross (2004) internet servisleri ile yazılım ürünlerinin üretimindeki emek süreçlerini inceleyen araştırmasında geleneksel işçi ayrımı olan mavi-beyaz yakalı olgularının aşıldığına altını çizmekle beraber yeni ekonomide oluşan yeni emekçi sınıfın “işçi gömleği” giymediğini söylemektedir. Deleuze (1992) kapitalizmin yeni şekline “Denetim Toplulukları” ismini vermiştir. Bu yeni biçim Deleuze’ye göre; basit bir şekilde kullanıma hazır yaşam biçimleri, bileşik hizmetler, imajlar, markalar ile olay ve deneyimler satmaya yönelmiştir. Bununla beraber sistemin üretime yerleştiği başat aktörü “iş gücü” olmamakla beraber öne sürülen kavram “toplumsal faaliyetler” olmaktadır. Günümüz kapitalizminde Deleuze, hegemonik biçimde üretimin fabrikaların içerisinde olup bitmediğini aksine gündelik yaşamın tamamına yayılıp onu sarıp; toplumsal ilişkilerin içine sızıp; ilişkileri örgütleyerek ilerlediğini ve işlediğini vurgulamaktadır. Mevcut ekonomik sistem olan kapitalizmin, toplumsal ilişkileri bu biçimde düzenleyip, örgütlemesinin altında maddi üretimden daha çok yeni emek ve değer biçimleri üretmeye yönelmenin yattığını belirtmektedir.

Gayri maddi emek kavramının kavramsal çerçevesinin temellerini Maurizio Lazzarato atmıştır. Fakat kavramın günümüzdeki sınırlarına ulaşması Michael Hardt ve Antonio Negri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Lazzarato (2005:227) gayri maddi emeği “metanın enformasyonel ve kültürel içeriğini üreten emek” biçiminde açıklamaktadır. Üretim sonucunda maddi ve kalıcı bir mal ortaya çıkarmadığından, bu şekildeki üretim süreciyle ilgili emek gayri maddi emek olarak sınıflandırılmaktadır. Farklı bir ifadeyle; herhangi bir hizmet, iletişim, bilgi veya kültürel ürün gibi maddi olmayan mallar üreten emeğe; gayri maddi emek denmektedir (Hardt ve Negri, 2012: 296). Gayri maddi emek türünde farklı türlerdeki becerilerin; girişimcilik becerisi, entelektüel beceri, kol becerisinin sentezi sonucu gayri maddi emek biçimi oluşmaktadır. Aynı zamanda bu emek biçimi klasik iş ve iş gücü olgularını sorgulama zorunluluğu doğurmaktadır (Lazzarato, 2005: 243).

Yaşanan dönüşümler bilgi merkezli oluşumda yeni bir işçi tipolojisini ortaya çıkarmıştır. Bilgiyi üreten ve/veya bilgiye sahip olan olarak isimlendirilen yeni işçi tipi; bilgi işçisi olarak adlandırılmaktadır. Bilgi işçisi Peter Drucker tarafından 1959 yılında tanımlanmıştır. Bununla beraber Fritz Machlup da bilgi işçilerinin yeni kapitalistler olduğunu söyleyerek bilgi işçisi terimini kullanmıştır. Zamanla 1991 yılına gelindiğinde Robert Reich sembolik olarak “parmakları farede düşünceleri uzayda olan işçi bilgi işçisidir” açıklamasını yapmıştır (Reich, 1992).

Diğer işçilerden bilgi işçilerini ayıran en önemli vasıf ve özellik; bilgiye sahip olmalarıdır. Bilgi toplumu içerisinde bilgiyi elinde bulunduran ve onu işleyen bilgi işçisine sanayi işçisinde olduğu gibi yapacağı şeyi ne ölçüde, nasıl ve ne şekilde yapacağını söylemek, emirler vermek pek kolay değildir. Bu durumun başlıca nedeni bilgi işçilerinin elinde bilgiyi bulundurmaları ve nereye giderse gitsinler onu yanlarında götürcek olmalarıdır (Drucker, 1994: 96-97). Bilgi işçileri aktif, sanayi işçileri pasif konumdadır. Sanayi işçilerinin yerleri çabuk doldurulurken; bilgi işçilerinin ikamelerini bulmak zaman alıcı, zor ve

maliyetlidir. İşveren işçi karşılaştırmasında işverene karşı; bilgi işçilerinin sanayi işçilerine göre çok daha güçlü ve kuvvetli bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Eş zamanlı olarak bu durum demokratik toplumsal yapıyı da güçlendirmektedir.

SÖMÜRÜ VE YABANCILAŞMA

Sömürü olgusunun sözlük anlamı; başkalarının gücünden ya da maddi kaynaklarından karşılıksız olarak menfaat sağlamaktır (Doğan, 1996: 997). Bir başka tanımda sömürü; bireyin başkası tarafınca ezilmesi, enerji ve birikiminin hiçe sayılması, şahsiyetinin yok edilmesi anlamına gelmektedir. Sömürü hem bireye hem de topluma karşı yapılan bir haksızlık türüdür. Birey bağlamında; kişilik haklarına hakaret yönünden, toplumsal açıdansa üretici iş gücünün yok edilmesi çerçevesinde kendini göstermektedir. Sömürü kavramının etkin ve etken olduğu her yerde efendi ve köleler vardır (Abdülhamid, 1993: 64).

Bununla beraber sömürü neredeyse kapitalist düzenle, sermayedarla bütünleşmiş bir kavramdır. Keza Marksist sistem için de sömürü oldukça önem arz eden ve belirleyici rol oynayan olgular arasındadır. Bunun sebebi; tüm sınıflı toplumların her şeyden evvel sömürüye dayanmaları ve bir bağlamda sömürü sayesinde var olmaları gerçeğiyle nitelendirilmeleridir. Sömürünün oluşması üretim ve emek süreciyle doğru orantılıdır. Emek gücünün tüketimi bir bağlamda sömürüyü doğurmaktadır. Emek gücünün tüketimi eş zamanlı olarak emek süreci içinde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada yine Marksist terminolojide önem arz eden bir kavram olan üretim araçlarının altını çizmek gerekmektedir. Kapitalist sistemde üretim araçlarını elinde tutan kapitalisttir, işçi bundan yoksun bırakılmaktadır. Bu bağlamda işçi aslında emek gücünü kapitaliste satmakta yahut kapitalist tarafından işçinin emek gücü satın alınmaktadır. İşçi kapitalistin denetimi altında çalışmaktadır. Onun ne üreteceğine, nasıl üreteceğine, hangi oranda üreteceğine kapitalist karar vermektedir. Emeğinin karşılığını, çalışma saatlerini, mesai saatlerini kapitalist belirlemede bu noktalarda da aslında sömürü devreye girmektedir. (Ryndina ve Chernikov, 1978: 70). Geleneksel anlamdaki bu sömürü dijital ortama da taşınmıştır.

Sömürü gibi önem arz eden ve sömürü olgusuyla yakın ilişki içerisinde olan birbirini besleyen ve birbirinden etkilenen bir diğer kavram; yabancılaştırma. Yabancılaştırma, en yaygın tanımıyla bireyin kendi özünden kopması ve insani niteliklerinden uzaklaşması şeklinde tanımlanmaktadır. Yabancılaştırma olgusu geçmişten günümüze sosyal bilimlerin temel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu bir bağlamda özne ile nesne arasındaki ilişkinin bozulması açık bir ifadeyle öznenin ötekileşmesidir. Özgün anlamı içerisinde yabancılaştırma olgusu, bir şeyi yahut kimseyi başka bir şeyden veya kimseden uzaklaştıran, başka kimseye yahut şeye yabancı hale getiren gelişme ya da eylemdir. Spesifik olarak felsefede yabancılaştırma olgusuysa; nesnelere, şeylerin bilinç için uzak, ilgisiz, yabancı görünmesi bununla beraber evvelden ilgi duyulan türlü şeylere ve dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı ilgi duymama, kayıtsız kalma daha da ileri gidersek bıkkınlık yahut tiksinti duyma anlamına gelmektedir (Cevizci, 2010: 1617).

Günümüzde dijitalleşmenin etkisiyle sömürü ve yabancılaştırma da farklı bir boyut kazanmıştır. Konunun ilginç tarafı bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz sömürü ve yabancılaştırma düzenine gönüllü olarak hizmet etmesidir. Daha açık bir ifadeyle dijital ortamda gerçekleşen ekonomik, sosyal, kültürel, politik yahut kişisel her türlü aktivite içerisinde sömürü barındırmaktadır. Ekonomik amaç gütmeyen sosyal medya araçlarında sıklıkla paylaşım yapan bir bireyi ele alalım. Buradan kazanç sağlamak, gelir elde etmek gibi bir amacı yok, psikolojik ve statüsel amaçları olabilir, sosyalleşme ve tanınma güdüsüyle hareket ediyor olabilir. Gayesi ne olursa olsun paylaşımıyla ortaya bir “şey” koymaktadır. Çektiği bir fotoğraf karesi, uzun uzadıya yazdığı bir metin, film eleştirisi, kitap eleştirisi yahut film, kitap, şarkı herhangi bir alanda yapılan paylaşım o metayı tanıtmaya ve neticede emek, zaman belki para harcadığı söylenebilir ve örnekler arttırılabilir. Ücretsiz gibi görülen her yerin, mecranın ve olgunun bedeli vardır. Bu bedel bazen aşikârdır bazen gizli, örtüktür. Birey oluşumun içerisinde bunu fark edemeyebilir ama dolaylı bağlamda sömürülmektedir. Bu sömürülme ve nihayetinde büyük başarılar elde edememe süreci yabancılaştırmayı doğurmaktadır.

GELENEKSEL VE DİJİTAL BAĞLAMDA DÖNÜŞEN ÇALIŞMA EYLEMİ

Çalışma ve toplumsal gelişim süreci bakımından insanlık tarihine bakıldığında belirli başlı kırılma noktaları karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, tarım devrimidir. Sonrasında en köklü değişim bağlamında sanayi devrimi karşımıza çıkmaktadır. Zamanla ilerlemeler, gelişmeler, krizler ve gerilemeler yaşanmıştır. 1990'lara gelindiğinde küreselleşme kavramının hız kazandığı görülmektedir. Bununla beraber çalışma yaşamında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu döneme; post endüstriyel dönüşüm olarak isim verilmiştir. Fordist üretim tarzı ile Taylorist yönetim ilkeleri terkedilmiştir. Tüketici talebi kavramı ön plana çıkarılmıştır. Bu taleplere çok daha hızlı cevap veren esnek üretim anlayışı ortaya çıkmıştır.

Zaman içerisinde dijitalleşmenin önü açılmış ve sayısallaşmayla birlikte siber fiziksel sistemlere ve dijital dönüşüm süreçlerine kapı aralanmıştır. Kısaca ve kabaca özetini yaptığımız bu gelişim ve dönüşümler silsilesi en son bugünkü anlamını, halini almıştır. Günümüzde üretim ve tüketim faaliyetleri geçmiştekenden oldukça farklı biçim, teknik ve şekillerde gerçekleşmektedir. Durmaksızın yeni işler, çalışma alanları ve meslek grupları ortaya çıkmaktadır. İş yapma ve çalışma biçimleri değişmiştir. Birey/işçi/çalışanın çoğu haklarının farkındadır. Yapay zekâ ve robotikleşme kavramları her alanda kendini göstermektedir. Bu yaşananlar çalışma kavramının da tekrardan sorgulanmasına yol açmaktadır. Çünkü günümüzde birçok alanda robotlar insanların yerlerini almaya başlamışlardır.

Bugün endüstri-sonrası toplum adı verilen toplum içerisinde yaşamaktayız. Bu toplum enformasyon, bilgi temelli bir ekonomiye dayanan toplumdur. Endüstri toplumunda üretim, maddi mallarda ve fabrikalar üzerine yoğunlaşırken, endüstri-sonrası toplumlarda, bilgi öne çıkmıştır. Bilgiyi yaratan, kullanan ve saklayan elektronik cihazlar ile bilgisayarlar odaklanılmıştır (URL-6)

Çalışma biçimi günümüzde geleneksel bağlamdan çok daha farklı bir hal alarak dijitalleşmiştir. Dijitalleşme ifadesini açacak olursak; iş yapma biçimi, işin yapıldığı ortam, iş yapılırken gereksinim duyulan nesnelere ve daha arttırılacak birçok öge dijital özellik kazanmıştır. Dijitalleşme; ekonomik, kültürel yapı ve toplumsal bağlamda önemli değişimler hatta dönüşümler oluşturmuştur. Bu dönüşümler çalışma, iş yapma ve meslek olguları bağlamında da kendini göstermiştir. Bu çerçevede içinde bulunduğumuz dönemin ana özelliği olarak dijitalleşme kavramını işlemek yanlış olmayacaktır. Ekonominin dijitalleşmesi ve ulusal sınırların ötesine yayılım göstermesi; meta, insan ve sermaye dolaşımını daha rahat hale getirerek küreselleşme sürecini hızlandırmış eş zamanlı olarak ulusal egemenlik kavramını yeniden şekillendirmiştir. Küresel sermaye akımları için dijital medya artık merkezi bir öneme sahiptir bununla beraber dijitalleşme de başka sektörlerin yakınlaşmasını güdülemiştir (URL-7).

Yaşanan dijital devrim hayatın her alanında köklü değişimlere ve dönüşümlere sebep olmuştur. Hatta kavramsal bazda da nice farklılaşmalar yaşanmıştır. İş, çalışma, emek, meslek ve tüketim gibi kavramlarının dijitalleşmeyle birlikte farklılaşması söz konusudur. Öz aynıdır ama farklılaşmalar mevcuttur. Eskiden ofis ortamında gerçekleşenler şimdi uzaktan çalışmayla farklı biçimlerde kendilerini göstermektedir. Sömürünün boyutunda artma ve evden çalışmayla çalışma saatlerinin yok olması gündeme gelmektedir. Hatta durum çalışmanın reddine zemin hazırlayan faktörlerdendir demek yanlış olmayacaktır.

SALGIN HASTALIKLAR BAĞLAMINDA HAYAT VE İŞ KAVRAMLARININ DÖNÜŞÜMÜ

İnsan varoluşundan bugüne gelinceye dek çeşitli salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birçok salgın hastalık görülmüştür. Geçmişten bugüne toplumlar çeşitli salgın hastalıklarla mücadele etmiştir. Hızla artan küreselleşmeyle beraber salgın hastalıklar da o denli yayılır olmuştur. Başat etken olarak ticaret vasıtasıyla yayılan bu salgın hastalıklar; ekonomik, siyasal, kültürel, politik, sosyal, finansal ve toplumsal etkileriyle kendilerini göstermişlerdir. Her toplumda etkileri farklı biçim ve seviyelerde kendini göstermiştir. Etkiler bazı ülkelerde hafif biçimde hissedilirken bazılarında oldukça derin biçimde hissedilmiştir. Etkilerin ötesinde salgın hastalıklar birçok insanın hayatını kaybetmesine, nüfus oranlarında ciddi azalmalara sebep olmuştur.

Geçmişten bugüne geçirilen salgınları tarihsel olarak sıralayacak olursak; Veba, Japon Çiçek Salgını, Yeni Dünya Çiçek Salgını, Kolera Pandemileri, Sarı Humma, İspanyol Gribi, Asya Gribi, Hong Kong

Gribi, HIV/AIDS, SARS, Kuş Gribi, Domuz Gribi, Ebola ve MERS gibi salgın hastalıklar karşımıza çıkmaktadır. Ve son olarak dünya çapında ciddi değişim ve dönüşümlere sebep olan, çeşitli yönlerden bireyleri, toplumları ve devletleri etkileyen COVID-19 Pandemisi önemli salgın hastalıklar olarak belirtilebilmektedir.

Salgın hastalıklar sadece toplumsal düzeyde değil bireysel-kişisel bağlamda da büyük önem arz etmektedir. Salgın dönemleri yan etkilerinden dolayı toplumda ve bireyde ciddi hasarlar meydana getirebilmektedir. Kişiler işsiz kalabilmekte, yakınlarını kaybedebilmekte, salgın hastalıktan doğrudan etkilenmeler de dolaylı etkilerine maruz kalabilmektedirler. Bunların başında psikolojik etkiler ve hayata bakış, hayatın anlamını tekrar sorgulama gelmektedir desek pek de yanlış olmaz.

Son dönemde dünyayı etkisi alan ve pek çok alanda dönüşümlere ve değişimlere sebep olan COVID-19 Salgını çalışma hayatı hususunda da pek çok değişime sebebiyet vermiştir. Dijital olanın güç kazanmasına olanak sağlayan bu pandemi sürecinde birçok uluslararası ve ulusal ölçekteki şirket evden çalışmaya geçmek zorunda kalmışlardır. Ancak süreç hafifleyip normalleşme adımları atıldığında bazı büyük ölçekli şirketler tamamen evden çalışma kararlarını ilan etmişlerdir. Evden çalışma pandemiyel beraber yükselirken, mesai kavramının flulaşması ön plana çıkmıştır. Ofis ortamı düzen ve disiplin açısından ev ortamına göre farklıdır. Ev ortamında gerçekleştirilen çalışma durumunda mesai sanki 24 saatmiş algısı sömürü düzenini meşrulaştırmaktadır. Çalışan sürekli tetikte bir halde telefonunu, bilgisayarını, maillerini kontrol etmekte her an çalışmaya hazır olmak zorundaymış ilkesiyle hareket etmeye yönlendirilmektedir. Elbette bu durum her firmada vardır, gerçekleşmektedir demek büyük yanlıştır ama bu durumun mevcut olduğu yerleri görmezden gelmek de doğru değildir.

Pandemi süreci değer algılarında da değişim yaratmıştır. İnsanlar için öncelikler değişmeye başlamıştır. Sağlığın önemi ve kıymeti bir kez daha anlaşılmıştır. İş ve çalışma kavramları sorgulanan pek çok kavram gibi tekrardan sorgulanmış insanlar için başat roller değişmeye başlamıştır. Çalışma karşılığı hareketleri destekleyen önemli olgulardan biri COVID-19'dur demek yanlış olmayacaktır.

GÜNDELİK HAYAT ÇERÇEVESİNDE İŞ VE ÇALIŞMA

Medya, tüketim, kapitalizm, ekonomi, sanat, antropoloji, politika, teknoloji, sosyoloji çalışma hayatı ve diğer pek çok önemli öge için günlük, gündelik hayat ve boş zaman kilit kavramlardandır. Bu makale kapsamında iş, çalışma, meslek kavramları ve bunların getirilerini bu olgular çerçevesinde de incelemek ve değerlendirmeye çalışmak önem arz etmektedir.

Gün, dünyanın pek çok yerinde birçok zamanda, başlangıcı ve sonu açık bir şekilde sınırlandırılmış ve her zaman düzenli bir şekilde tekrarlayan eşsiz zamansal bir kategoridir. Saat ve hafta gibi birimler yapay olarak bölünmüştür. Bunların aksine gün ise doğal olarak ortaya çıkar, gözlemlenebilir zamansal birim sunmaktadır. Bununla beraber gün insan buluşları ya da teknoloji tarafından değiştirilemez (Randall, 2007: 1). Gündelik kavramıysa, her gün bize verilen, bizi içeriden sıkı sıkıya yönetendir. Gündelik, şimdiki zamanın baskısı sebebiyle ezendir. Her sabah uyandıığımızda hayatın ağırlığını, sorumluluğu, yaşamının zorluğunu, tekrar tekrar yükümleniriz (de Certeau vd., 2009: 25). “Gözün toparlayıcı bütünleştirici imgelemlerinden kurtulduğumuzda, günlük yaşamın yabancı, farklı bir yönüyle karşılaşırız” (de Certeau, 2009: 188). 20. Yüzyılın başlarında gündelik hayat savaş döneminde pek çok araştırmacı ve düşünür tarafından yeni toplumsal mekânın temeli olarak görülmüştür (Harootunian, 2006: 154). Bu kavramları tartışırken altı çizilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. O da sıklıkla birbirinin yerine kullanılan ancak özde birbirinden farklı olan; gündelik (everyday) ile günlük (daily) kavramlarıdır. Lefebvre’ye göre “gündelik” olarak ifade edilen olgu modern döneme özgüdür (Lefebvre, 2012: 69). Modern dönem öncesi dönemde yaşam tarzları ve ortak kültürden oluşan bir “günlük” hayattan söz edilebilmektedir (Gardiner, 2016: 113). Modern döneme baktığımızdaysa piyasa tarafından programlanan bir “gündelik” hayat kavramı söz konusudur (Lefebvre ve Regulier, 2005: 79). Modern evveli günlük hayat, “mitlerle, destanlarla, anlatılarla ve folklorik öğelerle iç içe geçen canlı bir evren” takdim ederken, özellikle 20. yüzyıldan itibaren modern gündelik hayat görece daha katı ve denetim altında tutulmaya çalışılan bir evren sunar (Şanlı, 2018: 35).

Gündelik hayat kavramsal olarak görmediğimiz, ötelediğimiz, görmemizin istenmediği alanlardandır. Nitekim önemsiz ve sıradan görünmektedir. Gündelik hayat ilk aşamada sosyolojide görünmez

kalmıştır. Gündelik hayata yönelik çalışmalar sonraları başlamış; 21. yüzyıldan itibaren de geniş bir araştırma konusu olmuştur (Şahin ve Balta, 2001: 186). Fakat “bilimin birçok alanındaki önemli keşifler, (görünüşte) önemsiz, sıradan, gündelik nesnelere incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir” (Lefebvre, 2012: 136). Gündelik hayat felsefi olmanın yanında; sosyolojik, ekonomik ve psikolojiktir. Özel yol ve yöntemlerle kavranması gereken öznel alanlar ve nesnelere (Lefebvre, 2010: 32). Lefebvre’ye göre gündelik hayat; meta fetişizminin, iktidar ilişkilerinin ve yabancılaşmanın her gün yeniden üretildiği alandır. Bu yeniden üretime rağmen gündelik hayat değişim ve devrimlerin temel olmaktadır (Lefebvre, 2010). Yine Lefebvre’ye göre gündelik hayat modernliğin temel ürünüdür. (2010: 86).

Gündelik hayatı oluşturan öğelere baktığımızda; ev, aile, iş, boş zaman, mesai saatleri, yemek, içmek, uyumak, temel ihtiyaçların giderilmesi, gezinmek, spor yapmak, hobilere vakit ayırmak ya da ayıramamak, sorumlulukları yerine getirmek gibi özneleri sayabiliriz. Ancak bu öğelerin hepsi kişilere ve onların yaşam dinamiklerine göre değişebilecek öznelerdir. Bunun yanında gündelik hayat olgusu salt bu öznelere indirgenemeyecek kadar komplike ve önemli bir olgudur. Çünkü bireyin gündelik rutinindeki herhangi bir eylem pratiği toplumsal bir nitelik taşıma özelliğine sahip olabilmektedir. Bu çerçevede “gündelik hayat bütün sıradanlığı içinde işteki ve iş dışındaki mekanik hareketler, saatler, günler, haftalar, aylar, yıllar çizgisel tekrarlar ve döngüsel tekrarlar, doğal zaman ve akılcı zamanların tekrarlarının toplamıdır” (Lefebvre, 2013: 28-29). Bu açıklamaya dayanarak gündelik hayatın ritminin rutinler vasıtasıyla kendini sürekli biçimde yeniden ürettiği anlamına geldiği söylenebilir.

Tüm bunlarla beraber günümüz modern yaşamında gündelik hayat kavramına baktığımızda belirli otoritelerce bireye dayatılan sistematik unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurları, Althusser’e atıfta bulunarak devletin ideolojik aygıtları desteklemektedir. Bu unsurlardan en önemli ikisi; çalışma hayatı ve iş yaşamıdır. Çalışma ve iş kavramlarını yukarıda birbirinden ayırttığımız ve farklı noktaları ifade ettiğini belirttiğimiz için burada aynı konuyu tekrarlamaya gerek yoktur. Birey doğumundan itibaren gündelik hayat pratikleriyle bir iş sahibi olmaya koşullandırılarak büyütülmektedir. Çalışma hayatına sahip olması mevcut ekonomik sistem tarafından bilinçli yahut bilinçsizce bireye işlenmektedir. Bu çerçevede Foucault tarafından hapishaneyle özdeşleştirilen belirli unsurlarla birey bütünleşmektedir. “Okul” a gitmekte mezun olmakta tekrar yeni bir “okul” a gitmekte tekrar mezun olmakta, sonrasında “fabrika” ya girmekte çalışmakta sonrasında “aile” kavramını yeniden üretmeye çalışmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Bu düzenek aslında dünyanın her yeri için geçerlidir. Bu düzeneği değiştiren unsurlara baktığımızda dijital bağlamda yaşanan devrimsel hareketler ve bunların yarattığı güvence ortamları bireyin gündelik hayat dinamiklerini daha kolay değiştirmesine sebebiyet verebilme imkânına sahiptir. Çalışma, iş ve kariyer olguları da “bir tık” kavramından nasibini almaya başlamıştır. Eski kuşaklara nazaran yeni kuşaklarda işe ve çalışma hayatına verilen değerde değişimler saptanmaktadır. Teknoloji yanında son dönemde yaşanan salgın hastalık kavramı ve bunun getirileri de bu değişime sebebiyet vermektedir demek yanlış olmayacaktır.

BOŞ ZAMAN ÇERÇEVESİNDE İŞ VE ÇALIŞMA

Bazı kavramlar zaman içerisinde ilk anlamlarını kaybeder. Yahut bu anlamları sistemsiz olarak farklı şekillerde değiştirilir. Günümüzde boş zaman -ne yazık ki- çoğu kez iş ve/veya çalışmanın dışında kalan, arta kalan zaman olarak ifade edilmektedir. Boş zaman, iş ve çalışma kavramlarıyla bütünleşmiş hatta sanki bu kavramlardan türetilmiş gibi kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışma kavramıyla boş zaman kavramı arasında belirgin bir ilişki olduğunu bununla beraber boş zaman olgusunun çalışma kavramı vasıtasıyla açıklandığını belirtmek mümkündür (Mullett, 1988: 241-242). İlk olarak “boş zaman” Veblen’in “The Theory of Leisure Class” (Aylak Sınıfın Teorisi) adlı eserinde açıklanmış ve tanımlanmıştır. Lakin Veblen eserinde boş zaman olgusunun kendisinden çok boş zamanı kullanan gruplar üzerinde durmuştur. Veblen sınıfsal bir yaklaşım göstererek çalışmasının odak noktasını emek sarf etmeden tüketimi gerçekleştirebilecek gelire, ekonomik duruma ve/veya servete sahip olan bireyler üzerinden kurmuştur ve odak noktayı onlara ayırmıştır. Bu gruba “Aylak Sınıfı” (Leisure Class) ismini vermiştir. Bu çerçevede Veblen’in “zamanın üretici olmayan tüketimi” (Veblen, 2004: 44) biçiminde vasıflandırdığı boş zaman kavramı bugüne gelindiğinde ve kullanım alanına bakıldığında yine bu sınıfı içine alıyor olsa da boyutu çalışan sınıfları da içine alacak biçimde genişlemiştir. Hatta gerek gündelik hayat gerek günlük hayat gerekse yapılan çalışmalara da boş zaman kavramının kullanım alanının daha

çok çalışan sınıfların boş zamanı olarak değişim gösterdiği aşikârdır. Bu duruma tezat olarak Antik Yunan dönemine bakıldığında boş zaman aristokratlara ait bir ayrıcalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Zihnin ve vücudun gelişimine çok değer veren Yunanlı soylular ve filozoflar “boş zamanlarını” güzellik, sanat ve bilgiyle uğraşmaya aynı zamanda sosyal ve fiziksel bağlamda gelişmeye harcamışlardır. Bu dönemde, heykeller, antik tiyatrolar gibi sanatsal faaliyetlerle olimpiyatlar gibi spor faaliyetleri boş zamanı değerlendirme araçları olarak görülmektedir (Bull vd., 2003).

Boş zaman kavramı çerçevesine manifesto niteliği taşıyan Lafargue’ın Tembellik Hakkı eseri önem arz etmektedir. Lafargue çalışmasında, insanların çalışmak için yaratılmadıklarını vurgulamaktadır. Çalışmanın çılgınlık boyutlarına ulaştığını da savunmaktadır. Lafargue bu düşüncelerinin yanında çalışma olgusunun ortadan kaldırılmasını istememektedir. Herkesin eşit biçimde günde en fazla üç saat çalışması gerektiğini belirtmektedir (Lafargue, 1999).

Mevcut ekonomik düzen yani kapitalizm birçok şeyi ele geçirdiği gibi boş zamanı da ele geçirmiştir desek yanlış olmayacaktır. Gerek geleneksel kapitalizm gerek dijital kapitalizm boyutuyla konuya yaklaştığımızda boş zaman iş ve çalışmayla ilintili olarak ele alınmaktadır. İşten geriye kalan, arta kalan, zorunluluktan ve bağlayıcılıktan sıyrılmış bir zaman olarak açıklanmaktadır. Bu zaman dilimi bireyin kendi isteğiyle değerlendireceği, özgür iradesiyle kullanacağı zaman olarak görülmüştür (Parker, 1995: 28-31). Ancak günümüzde tüketim kültürünün etkisiyle bireyin boş zamanı sistem tarafından belirlenmekte ve birey bunun farkında dahi olmamaktadır. Sosyal medya araçları, kitle iletişim araçları, tüketicinin gerçekleştirilebileceği her mecra bireye örtük biçimde boş zamanını doldurması için “pazarlanmaktadır.” Örneğin, Türkiye’de yaşayan İstanbul’da ikamet eden genç yetişkin kategorisinde, çalışan, işi olan ve belirli bir alanda kariyer yapan bir kişiyi ele alalım. Bu kişi özel sektörde çalışıyor olsun; doğal olarak bu kişinin altı günü sermayedar tarafından satın alınmaktadır. Kişi verdiği zaman ve emek karşısında ücret alır. Ve ona bir izin günü verilir. “Pazar.” Pazar günü bu kişinin günümüz “modern toplumunda” ve mevcut ekonomik siteminde; “boş zamanıdır” kişi bu zamanı “kendi tercihleriyle” değerlendirmekte, kullanmaktadır. Artık bir “kamusal alan” vazifesi gören; AVM’ye gitmektedir, eksiklerini gerçekten ihtiyaç duyduklarını almaktadır. Bununla beraber ihtiyaç duymadığı nice şeyi almaktadır. Orada yemek yemekte, sinemaya girmekte ve gezmektedir. Akşam eve geldiğinde tv karşısında belki dışarıdan yemek söylemekte eş zamanlı olarak sosyal medyada paylaşım yapmakta ve herhangi bir e-ticaret sitesinden de yeni siparişler vermektedir. Kişi bunların hepsini “kendi isteğiyle” gerçekleştirmektedir. Bir bağlamda seçenekler sunulmuştur o da seçmektedir. Burada altı gününü sermayedara satan birey/işçi/bilgi işçisi/çalışan izin gününde de “tüketici” vasfını yerine getirerek boş zamanını kapitalizme satmaktadır. Yahut kapitalizm aygıtlarıyla bireylerin boş zamanını da satın almaktadır. Bu bağlamda Antiwork Hareketi anlam bulmaktadır.

YENİ NESİL “İŞÇİ HAREKETİ”: ANTIWORK

Geçmişten bugüne işçi hareketleri, devrimler, isyanlar, eylemler, grevler süre gelmiştir. Bugün dâhil dünyanın pek çok yerinde düzene karşı çıkma, işi içerisindeki rahatsızlıkları, adaletsizlikleri düzeltmek daha iyi koşullarda çalışma hayatına devam etmek için kişiler; greve, eyleme ve benzeri aksiyonlara başvurmuşlardır. Ancak son dönemde bunun zıddı bir hareket gerçekleşmiştir. Artık bireyler tamamen iş, çalışma karşıtı bir hareket gayretine girmişlerdir.

Antiwork Hareketi’ni; sosyal paylaşım sitesi Reddit’te başlayan, “Sadece zenginler için değil, herkes için işsizlik” mottosuyla yola çıkan iş karşıtı ve çağdaş işçi hareketleriyle ilişkili bir akımdır şeklinde tanımlayabiliriz. Reddit, bir sosyal paylaşım ağı ve tartışma platformudur. “r/antiwork” bu platformda oluşturulan bir alt sayfadır. Oldukça yeni olan bu akımla ilgili -doğal olarak- bilgi azlığı ve yetersizliği mevcuttur. Hatta akım Türkiye’de çok az ilgi görmüştür, demek yanlış olmayacaktır. Bu hareketin pandemiyle beraber görünürlük kazandığı aşikârdır. Bu oluşum sendikal bir temele dayanmamaktadır. Daha çok bu oluşum için “topluluk” tanımlaması yapmak doğru olacaktır. Çünkü Reddit bir sosyal medya platformudur ve antiwork hareketi bu platformda 2013 yılında kurulan “r/antiwork” adlı topluluğa dayanmaktadır (URL-8). Bir bakıma sosyal ağ, sosyal medya destekli devrimsel bir eylem niteliği barındırmaktadır. Ancak bu konu nice tartışmalara açıktır. Konunun makale kapsamında altı çizilen kritik noktalarından birisi; pandemi sürecidir. Pandemi değer yargılarını değiştirmeye devam etmektedir. Çünkü “r/antiwork” hareketi 2013 yılına dayanmaktadır 2022 yılında özellikle ABD’de

gündeme kuvvetli bir biçimde gelmiştir. Ancak topluluk pandemi sürecine kadar bu denli yaygınlık göstermemiştir. Bunu da yine dönemsel şartlarla değerlendirmek gerekmektedir. 2019 evveli dönemde çalışma karışıklığı çok daha farklı bağlamlarda eleştirilebilecekken 2019 COVID dönemiyle beraber bu karışıklık bambaşka şekilde ele alınabilecektir. Topluluk ilk aşamalarında sol-anarşist insanların çalışmak dediğimiz kavramı tamamıyla ortadan kaldırmak istediği bir yer olarak görülmektedir (URL-9).

Pandemi süreci dünya genelinde, ülkeler, devletler, milletler ve bireyler perspektifinde birçok şeyi değiştirmiştir. Bu değişimler; ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik bazda olduğu gibi yaşam, çalışma, iş, gündelik hayat gibi önemli kavramların değişimiyle de kendini göstermiştir. Bu kavramın da içeriği ve tanınırlığı pandemi süreciyle daha da artmıştır. Çünkü pandemi dünya genelinde ekonomik anlamda krizlere sebebiyet vermiştir. Milyonlar işsiz kalmış yahut iş, çalışma biçimlerinde değişime gidilmiştir. Bu süreç yüz binlerce insanın bu topluluğa katılmasına sebep olmuştur. 2013 yılının ağustos ayında kurulan o dönemlerde ortalama 1300 üyeye sahip olan topluluk; 2020 yılında 180 bin üyeye sahipken; Mart 2022 itibarıyla 1.8 milyon üyeye ulaşmıştır (URL-10).

Topluluk üyeleri kendilerini “aylak” olarak nitelendirmektedir. Başlangıçta çalışma eylemine yönelik oluşan bu topluluk zaman içerisinde yaşanan dönüşümlerle patrondan şikâyete, iş yaşamı sömürsü, hayatın ve para kazanmanın zorluğu ekonomik ve sistemsel eleştirilere evrilmiştir. Hatta bunlar oldukça “komik” daha açık ifadeyle “kara mizah” tasvirleriyle hicvedilmektedir. ABD’de ve dünya genelinde çalışan insanların daha iyi bir iş ve/ veya daha huzurlu bir hayat için istifa ettiği yahut etmeyi planladığı “Büyük İstifa” dalgasının hızla büyüdüğü günlerde forum üyelerindeki yükseliş dikkat çekmektedir. Toplulukta dikkat çeken bir başka unsur; üyelerin içerisindeki çoğunluğun çalışıyor oluşu ve sürekli olarak iş, çalışma yaşamını ve patronlarını eleştirel paylaşımlarda bulunmalarıdır. Aslında bu çerçevede forum bir “iç dökme” vasfını da yerine getirmektedir.

Antiwork Hareketi’ni detaylandırırken aslında hareketin “tek” ve “yalnız” olmadığını, sadece ABD ile sınırlı olmadığını da altı çizilmelidir. Büyük oranı ABD’de olmak üzere, Çin ve bazı Avrupa ülkelerinde de 2021 yılında kendini gösteren ve toplumu etkileyen bir istifa dalgası mevcuttur. Bu durum Amerika’da “Büyük İstifa Dalgası” olarak isimlendirilmiştir. Örneğin Çin’de de antiwork eylemine benzer “Tang Ping” Türkçesiyle “yan gel yat” ismi verilen bir dalga yayılım göstermektedir. Bu akımla beraber Çin’de 2021 Nisan ayından bugüne işten ayrılmalar büyük artış göstermeye başlamıştır. Hindistan’da da IT sektöründe çalışan işçiler 2021 yılında topluca istifa etmiştir. ABD Çalışma Bakanlığı’na bağlı istatistik kurumunun rakamlarına göre 2021 yılı Kasım ayında 4.5 milyon çalışan işinden ayrılmıştır. 2001 yılından bu yana tutulan istatistiklere göre işten ayrılma oranları 2021 yılında en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Almanya’da %6, İngiltere’de %4.7 oranında işten ayrılmalar yaşanmaktadır (URL-11).

Uluslararası basında konu sıklıkla gündeme getirilmektedir. Konu/eylem bir istifa dalgası biçiminde açıklansa da özünde yaşanan durum büyük ölçekli bir iş değiştirme olarak da görülmektedir. Çalışanlar daha iyi koşullara ulaşmak, maaşları arttırmak, farklı iş imkânlarını değerlendirmek, teknolojiyle artışa geçen uzaktan çalışma imkânlarını değerlendirerek bu ortamlarda gerçekleştirebilecekleri işleri değerlendirmek için işlerinden ayrılmaktadırlar. Adope Firmasının gerçekleştirdiği araştırmaya göre; çalışma koşullarından memnun olmayan Z kuşağı üyelerinin yüksek oranlarda istifa ettikleri görülmektedir (URL-12).

Antiwork Hareketi iş kültürüne karşı özellikle Wall Street ile özdeşleşen “hustle” girişkenlik kültürüne karşı, zıt bir kültür oluşturmaktadır. ‘Hustle’ kültürüne göre iş hayatının özel hayata dönüşmesi bununla beraber uzun saat mesailer yapmak ‘başarı’ için tek yol olarak belirlenmiştir. Antiwork bu kültürü çalışanları sömüren sistemin dayatması olarak görmektedir. Bitmeyen mesailer ve tatilde bile e-posta ve akıllı telefonlarla devam eden iş kültürüne karşı, “sadece zenginlere değil herkes için tembellik” sloganına tekrar tekrar vurgu yapılmaktadır (URL-13). Antiwork’ün tanınırlığını, bilinirliğini arttıran ve bir bakıma onu popülerleştiren en önemli eylemi; Kellogg firmasında grev yapan işçilere destek vermesidir. Firma grev yapan 1400 işçisine haklarını ödemek yerine yeni iş ilanları vererek işçi almaya çalışmıştır. Antiwork ağının üyeleri de Kellogg’un işçi alımı yapmasını engellemek amacıyla ilanlara sahte özgeçmişler göndererek firmanın işçi alım sistemini çökertmiştir (URL-14).

Tüm bunların yanında 2021 yılının ekim ayında Ekim Grevleri ismiyle Türkçeleştirilen “Striketober” grevlere 100.000 civarı işçinin katıldığı belirtilmektedir. Pandemi koşulları, büyük istifa dalgasının

sebebiyle işçi sayısında gerçekleşen azalmanın emek hareketlerinin elini güçlendirdiği ve yükselttiği öne sürülmektedir. Bu bağlamda yaşananların işçileri hak arayışı, hak talebi ve greve çıkma hususlarında daha çok teşvik ettiği söylenebilmektedir (URL-15).

SONUÇ

Yaşam belirli dinamiklerle örülmüştür. İş ve çalışma kavramları bu dinamiklerin başını oluşturmaktadır. Birey doğumunda itibaren açık ve/veya örtük biçimde çalışma hayatına hazırlan(dırıl)maktadır. Çalışmak, üretmek, ortaya bir “şeyler” koymak anlam ve değer içermektedir, kıymetlidir. Ancak kapitalizm ve dijital kapitalizm bu anlam ve değeri yok etme gücüne sahiptir. Yine kapitalizm ve dijital kapitalizm ortaya çıkan anlam ve değeri yani emeği sömürüye çok rahat biçimde dönüştürebilmektedir. Sonucunda da yabancılaşma kaçınılmazdır.

Bu tarz yabancılaşma süreçleri bazen içinden çıkılmaz bir hal alırken bazen de tepki biçiminde kendini gösterebilmektedir. En basit anlamıyla “Antiwork Hareketi” bir tepkidir. Yıllardır süregelen; emek sömürüsüne, mobbinge, mevcut düzene, adaletsizliğe ve iş yaşamında karşılaşılmış ve karşılaşılabilecek her türlü durum/soruna gösterilmiş tepkilerden biridir, eylemdir. Bu noktada hareketin “sanal” bir temele dayanması hem iletişim hem de sosyolojik bağlamda önem arz etmektedir. Önem arz eden bir başka hususta, hareketin başlangıçta sol-anarşist bir örgütlenme yapısıyla çalışma kavramını topyekûn kaldırma/yıkma amacı üzerine kurulmasıdır. Şu anki konumu itibarıyla mevcut çalışma şartlarının iyileştirilmesi topluluk kullanıcıları arasında gündemi oluşturmaktadır. Burada tartışmaya açılacak konulardan biri; çalışma kavramının ve iş eyleminin topyekûn ortadan kaldırılacağı bir dünyanın mümkün olup olmayacağıdır. Bu durum şu anki mevcut ekonomik düzen itibarıyla zor görünmektedir. Ve olması gereken bu mudur sorusunu da doğurmaktadır. Sömürü düzeni ve -gayri maddi- emek kayıpları yaşanmadan gerçekleştirilen çalışma eylemi -aslında ve özünde- içerisinde birçok yararı ve faydayı da barındırmaktadır. Bu noktada da mevcut durum ve koşulların elzem şekilde düzeltilmesi hatta bu koşullarda bir “yıkım”ın olması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz aktivist hareketleri bir uyaran niteliğinde, bir çağrı niteliğinde değerlendirmek toplumsal gelişim bağlamında yararlı olacaktır.

Altı çizilmesi, tartışılmaya açılması gereken hususlardan biri de bu tarz eylemlerin bile “sınıfsal” oluşudur. Günümüzde içerisine bulunduğu şartları, durumu, konjonktürü beğenmeyen, rahatsızlık duyan işi hususunda değişime gitmek isteyen, belki çalışmak istemeyen nice insan bulunmaktadır. Ancak ekonomik baskılar, mevcut işi kaybetme ve sonrası korkusu, sistemsel dayatmalar sebebiyle eyleme katılmaktan da ziyade mevcut işlerini kaybetmemek için ne kadar kötü durumlarda olurlarsa olsunlar süreçlerini devam ettirmektedirler. Bu nedenledir ki ABD gibi bir ülkede hızla büyüyen “Antiwork Hareketi” Türkiye’de içerisinde bulunduğumuz tarih itibarıyla pek ses getirmemiştir. Bu durum da hayattaki hemen hemen her türlü eylem ve hareketin aslında ekonomik ve ideolojik boyutunun önemini ortaya çıkmaktadır. İnsan hayatını idame ettirmek, temel ve/veya temel olmayan ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır.

Kapitalizm rekabeti sevmektedir. Yarıştırmayı, koşuşturmayı, tükettirmeyi sever ve bunlardan beslenmektedir. Birey ortaya belirli bir süreç neticesinde bir “ürün” koyar. Kapitalizm ortaya çıkan ürünün “tüketimine” izin vermeden yenisini, daha iyisini yapması, ortaya koyması için bireyi açık ve/veya örtük biçimde baskılamaktadır. Bu baskılama toplumdan da gelmektedir. En basiti içinde yaşadığımız toplumda da sıklıkla görülen; “okulunu bitir, işe gir, evlen, düzene uy, herkesin yaptığı sıralamayı takip et, eksiksiz şekilde gerçekleştir, onların istediği ve beklediği şekilde yaşa” baskısında da kendini göstermektedir. Birey okulu bitirir işe ne zaman gireceği sorulur; işe girer terfi olup olmadığı sorulur; sonrasında toplumun sahip olduğu dinamiklere ve kurumlara ne zaman dâhil olacağı sorulur ve bu sorular ekseriyetle sorulmaya devam etmektedir. Birey sıkışır. Tüm bu yaşananlar çerçevesinde kapitalizm; tüketim kültürünü, hustle kültürü olarak geçen girişimcilik “çok çalış çok kazan” mottolarını bireye dayatmaya devam etmektedir. Ve bireyi bir rüyaya sürükler; “Amerikan Rüyası”nda sıklıkla buna vurgu yapmaktadır. Çok çalışırsa birey çok kazanabilir, refaha ulaşabilir ve şöreti yakalayabilir. Ünsal Oskay Günlük Hayatın Eleştirisi’ne yazdığı önsözde; “Toplumun tüm üyelerine yetecek miktarda üretilmeyen maddi ve manevi değerlerin elde edilmesiyle kavuşulacak mutluluğa herkesin ‘özgürce’ erişmek için ‘kısıktıldığı’ bir kültürel ortamda yaşıyoruz. Bu da mutluluğa kavuşmak için birbirini ‘dirsekleyen’ ve bunun sonucu olarak diğer insanlardan nefret eden ve diğer insanlarca nefret edilen,

dolayısıyla birbirinden ‘korkan’ insanların oluşturduğu bir toplumsal hayatın oluşmasını; bu ise, ‘efendi/köle’ ilişkisini temel almış toplumsal yapının yeniden üretilmesini kolaylaştırır” (1989: 7-8) diyerek aslında durumu özetlemektedir. Ancak gelinen yüzyılda, içinde bulunduğumuz çağda özellikle Z kuşağının bu rüyaya inanmadığı bu rüyanın günden güne etkisini kaybetmeye başladığını söylebiliriz. Aslında bir bakıma bu inancın kaybı Antiwork Hareketi, Tang Ping Hareketi’nde de kendini göstermiştir.

İş hakkında r/antiwork üyeleri, farklı görüşlere sahiptir. Çoğunluk, "iş" olarak kavramsallaştırılan şeyde bir değişikliği desteklerken, bazıları işin tamamen ortadan kaldırılmasını savunmaktadır, diğerleri ise anlamsız çalışmaya veya kapitalist bir sistemde çalışmaya karşı çıkmaktadır. Bu çerçevede bu hareketi okumaya çalışırken mevcut olan düzendeki bozuklukların artık sızıntı yaptığı aşikârdır. İş, çalışma kavramları şu an için küresel ölçekte yok edilemez ayrıca edilmesi ortaya yeni soru ve sorunları çıkaracaktır. Lakin iyileştirilebilir, dönüştürülebilir, yıkılabilir. Bu hareketi salt tembellik ve/veya aylıklık bazında okumak doğru değildir. Böyle bir yanı mevcuttur ancak mevcut düzenin iyileştirilmesini isteyen ve çalışma hayatına devam etmek isteyen üye sayısı da toplulukta mevcuttur.

Birey gerek sistemsel gerek toplumsal olarak çeşitli biçimlerde kışkırtılmaktadır. Bu kışkırtma hatta manipüle edilme durumu tüketim kültürü ve hustle kültüründe kendini göstermektedir. Sistem bireye ihtiyacı olsun olmasın metayı satmaya çalışır, ona sahip olması için de geceli gündüzlü çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede bireyin aslında boş zamanı da “satın alınmaktadır”. Büyük kapitalist şirketlere bakıldığında çalışanı iş ortamına “bağlamak”, oradan “ayırmamak” için eğlence ve kaynaşma içeren aktivitelerin çoğunun da (örneğin mesai saatleri sonrası gerçekleşen “after partiler”) iş yeri içerisinde gerçekleştiği, iş yerlerinde çeşitli “oyun” alanlarının bulunduğu açık bir ifadeyle aslında bireyin boş zamanının dahi bireye ait olmadığı gösterilmektedir. Toplumsal bağlamda da birey olarak işle özdeşleşmiş olmak, işle kendini var etmek, işle kendini tanımlamak, işle kendini takdim etmek ve tatmin etmek durumları göze çarpmaktadır. Bunun doğruluğu yanlışlığı başlı başına bir araştırma konusudur. Lakin gelinen durumda, karşılaşılan protestolara, oluşturulan guruplara, işçi kıtlığından yakınmalara bakıldığında yeni gelen kuşakların iş kavramına yüklediği anlamların eskiye nazaran değişime uğradığı aşikârdır.

Sonuç olarak çalışma; iş, çalışma, kariyer ve meslek olgularının farklılığına değinerek, süreç ve sistem içerisinde önem arz eden; emek, dijital emek, gayri maddi emek, sömürü ve yabancılaştırma kavramlarının altını çizmeye, gündelik hayat ve boş zaman perspektifinde Antiwork Hareketi’ni anlamayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede alanyazın ayrıntılı biçimde taranmış; olgular detaylı biçimde betimlenmiştir. Dijitalleşme ve salgın hastalıklar kapsamında; çalışma eylemi ve çalışan bireyin yaşadığı değişim ve dönüşüm açıklanmıştır. Çalışma; Antiwork Hareketi’ni, hareketin etkilerini ve topluluğu olgular perspektifinde açıklamış, hareketin uyandırdığı yankıları derleyerek ifade etmiştir. Bu çalışma neticesinde olması gereken budur, normal olan budur demek doğru değildir. Her konuya olduğu gibi bu konuya da septik yaklaşmak, olasılıkları değerlendirmek, olabilecek sonuçları göz ardı etmemek gerekmektedir. Mevcut düzenin sorunlu olduğu, kişileri yıpratmış aşikârdır. Değişim, iyileşme ve bazı hususların yıkımı gereklidir. Bununla beraber sistemin yanında toplumun dayattığı ve “normal” olarak algılanan her şeyin de sorgulanması gerekmektedir. İşlenen konu oldukça günceldir ve pandemi süreciyle beraber konuya ilgi yükselişe geçmiştir. Makale ileride yapılacak çalışmalar için örnek teşkil etmektedir. İleride gerçekleştirilecek çalışmalarda; Antiwork Hareketi ekonomik sistemler perspektifinde değerlendirilebilir, kuşaklar çerçevesinde incelenebilir, sosyolojik, psikolojik etkileri araştırılabilir ve ülke kıyaslamalarıyla konu ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, M. (1993). *İslâm ve Toplumsal Kalkınma*. İstanbul: Koba Yayınları.
- Berger, P. L. (1961). *Some general observation on the problem of work. The Human Shape of Work*. P. Berger (ed.). New York: Macmillan.
- Bull, C., Hoose, J. ve Wheet, M. (2003). *Introduction To Leisure Studies*. Prentice Hall, Essex.
- Castells, M. (2016). *İletişim Gücü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Certeau, M. D. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I. Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. L. A. Özcan (çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Certeau, M. D., Giard L. ve Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II. Konut, Mutfak işleri*. Ç. Eroğlu ve E. Ataçay (çev.).Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Deleuze, G. (1992). *Postscript on the Societies of Control*. October. 59.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayınları.
- Drucker, P. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Fuchs, C. (2010). *Labour in Informational Capitalism*. The Information Society 26 (3): 176-196.
- Fuchs, C. ve Mosco V. (2014). *Medya, Meta ve Sermaye Birikimi Marx Geri Döndü*. F. Başaran (der.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Fuchs, C. ve Seignani, S. (2013). *What is Digital Labour? What is Digital Work? What's their Difference? And why do these Questions Matter for Understanding Social Media?*. Triple C. 11 (2): 237-293.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. B. Taşdemir ve D. Özçetin (çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Granrose, C.S. (1995). *A Model of Organizational Careers in National Contexts*. Journal of Asian Business. 11(3), 5-25.
- Harootunian, H. (2006). *Tarihin Huzursuzluğu, Modernlik, Kültürel Pratik ve Gündelik Hayat Sorunu*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Lafargue, P. (1999). *Tembellik Hakkı*. V. Günyol (çev.). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları
- Lazzarato, M. (2005). *Maddi Olmayan Emek İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. I. Gürbüz (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. I. Ergüden (çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. I. Ergüden (çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. ve Regulier, K. (2005). *Gündelik Hayat ve Ritmleri*. E. Gen (çev.). Birikim Dergisi, 191, 79-85.
- Lordoğlu K., Özkaplan N. ve Törüner M. (1999). *Çalışma İktisadi*. İstanbul: Beta.
- Marx, K. (2012). *Ücretli Emek ve Sermaye - Ücret Fiyat Kar*. Ankara: Sol Yayınları.
- Mullett, S. (1988). *"Leisure and Consumption: Incompatible Concepts?"*. Leisure Studies. Volume: 7, 1988.
- Negri, A. ve Hardt, M. (2012). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Oskay, Ü. (1989). *Modern Toplumlarda Gündelik Hayatın Sistemle Bütünleşmemiz ve Birey Olamayışımız Açısından Önemi*. Brown, B. (1989). *Marks, Freud ve Gündelik Hayatın Eleştirisi* içinde. Y. Alogan (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Parker, S. (1995), “*Towards a Theory of Work and Leisure*”. *Sociology of Leisure A Reader*. C. Critcher vd.(ed.). London: E&FN Spon.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Randall, B. (2007). *Modernism, Daily Time And Everyday Life*. Cambridge University Press.
- Ross, A. (2004). *No-Collar: The Humane Workplace and Its Hidden Costs*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ryndina, M. ve Chernikov, G. (1978). *Kapitalizmin Ekonomi Politikası*. M. Çulhaoğlu (çev.). İstanbul: Bilim Yayınları.
- Schiller, D. (2015). *Labor and Digital Capitalism*. R. Maxwell, (der.) *The Rutledge Companion to Labor and Media* içinde. New York: Routledge.
- Şahin, Ö. ve Balta, E. (2001). *Gündelik Yaşamı Dönüştürmek Ve Marksist Düşünce*. *Praksis Dergisi*, 4, 185- 217.
- Şanlı, A. (2018). *Gündelik Hayatın Dönüşümünde Bir İmkan Olarak Toplumsal Muhalefetin Değerlendirilmesi: Cumartesi Anneleri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Terranova, T. (2015). *Bedava Emek: Dijital Ekonomide Kültür Üretimi*. E. Bulut, A. Ateş (çev.). *folklor/edebiyat*. 21(83).
- Tınar, M. Y. (1996). *Çalışma Psikolojisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Young, R. A. ve Collin, A. (2000). *Introduction: Framing The Future of Career, The Future of Career*. A. Collin, R. A. Young (ed.) Cambridge University Press, Cambridge, 1-20.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1 www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.03.2022)
- URL-2 www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.03.2022)
- URL-3 www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.03.2022)
- URL-4 www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.03.2022)
- URL-5 www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.03.2022)
- URL-6 Ünal, Y. (2009), *Bilgi Toplumunun Tarihçesi, Tarih Okulu*. 123-144, Sayı: 5, Retrieved from http://www.johschool.com/Makaleler/294323555_123_pdfsam_5.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2022)
- URL-7 Brennen, S. ve Kreiss, D. (2014). *Digitalization and Digitization*. <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/> (Erişim Tarihi: 07.03.2022)
- URL-8 www.reddit.com/r/antiwork/ (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- URL-9 www.reddit.com/r/antiwork/ (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- URL-10 <https://www.reddit.com/r/antiwork/> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- URL-11 <https://timesofindia.indiatimes.com/business/india-business/despite-bonuses-and-salary-hikes-indias-it-sector-will-see-over-a-million-resignations-this-year/articleshow/87324879.cms> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- URL-12 <https://www.usnews.com/news/economy/articles/2021-08-26/study-gen-z-millennials-driving-the-great-resignation> (Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- URL-13 <https://www.reddit.com/r/antiwork/> (Erişim Tarihi: 21.03.2022)

URL-14 <https://www.npr.org/2021/12/10/1063112624/redditors-spam-kelloggs-job-portal-striking-workers-union> (Erişim Tarihi: 21.03.2022)

URL-15 <https://www.theguardian.com/us-news/2021/oct/23/striketober-unions-strikes-workers-lasting-change> (Erişim Tarihi: 21.03.2022)

Atıf İçin: Demirkaya, İ. (2022). Antiwork Hareketi'nin Doğasını Anlamaya alışmak, Yeni Medya Elektronik Dergisi, 6 (2), 145-161